

vers in het geheugen liggen. Maar er kwam geen Dubbelstad en ook geen Twentestad, want de inwoners, die niets in een fusie zagen, kwamen massaal in opstand en wonnen de onafhankelijkheidsstrijd. Door middel van een bij de tweede poging gehouden referendum liet 92,1% van de inwoners weten tegen Twentestad te zijn. Actie voeren en in opstand komen heeft, aldus de auteurs, echter nooit in de aard van de Hengeloërs gelegen. Een en ander was het gevolg van het beleid van de ondernemers. Fabrieksdirecteuren hadden ook oog voor de sociale kanten van het bestaan. Toen machinefabriek Stork in 1968 het honderdjarig bestaan vierde, kon het bedrijf op een stakingsvrije eeuw terugkijken.

Niet iedere Hengeloër zal echter bekend zijn met het feit dat Gerrit Derk Raedt met 38 dienstjaren de langst regerende burgemeester van Hengelo is geweest (1846-1884). Of, dat Gerrit Bennink in 1885 de Democratische Textielarbeidersvereniging 'Vooruit' oprichtte. Wie weet nog, dat de eerste neger die zich in 1923 in Hengelo vestigde, Joseph Silvester heette, en dat hij zijn brood verdiende door op de markt tandpasta en geneesmiddelen te verkopen, om maar een paar wetenswaardigheden te noemen, waarmee dit jubileumboek vol staat.

Het boek van Hengelo 1802-2002 is dan ook, zeker voor de inwoners van Hengelo, een zeer interessant boek. Helder en duidelijk geschreven, zeer informatief, mooi vormgegeven en rijkelijk geïllustreerd.

Rita Hooijschuur

Th. von der Dunk, *Een kathedraal voor Amsterdam. De voorgeschiedenis van de Mozes en Aäronkerk aan het Waterlooplein* (Zutphen: Walburg pers, 2003, 112 blz., €13,50, ISBN 90 5730 226 8).

Op 4 augustus 1830 werd een eindrapport ingediend bij koning Willem I aangaande de bouw van een kathedraal op de Nieuwmarkt te Amsterdam, ter plaatse van de Waag. Een paar weken later begon de Belgische opstand, waardoor de plannen voor oprichting van een bisschopszetel te Amsterdam en de daarvoor benodigde kathedraal op de lange baan werden geschoven. Van uitstel kwam afstel. Thomas von der Dunk vond de geheime bouwplannen voor de kathedraal in de archieven van het voormalig ministerie voor katholieke eredienst en schreef aan de hand daarvan een beknopte monografie.

In twee hoofdstukken behandelt hij de consequenties van het concordaat van 1827 voor de stad Amsterdam — de stad werd na enige twijfel aangewezen tot bisschopszetel — en de inspiratiebronnen voor het kathedraalontwerp van stadsbouwmeester Jan de Greef. Het neoclassicistische ontwerp voor de kathedraal, dat onuitgevoerd bleef, zou enkele jaren later nog als uitgangspunt dienen bij de bouwplannen voor de rooms-katholieke parochiekerk van St. Antonius van Padua, ofwel de Mozes en Aäronkerk aan het Waterlooplein te Amsterdam. De relatie tussen de ontwerpen komt in een epiloog aan de orde.

Het concordaat van 1827, waarmee men het bestuur van de rooms-katholieke kerk in Nederland beoogde te herstellen, voorzag in de oprichting van twee bisschopszetels. Voor boven de rivieren viel de keuze op Amsterdam, omdat men hoopte dat een bisschop in zo'n grote stad nooit erg invloedrijk zou kunnen worden. Maar er moesten natuurlijk wel een kathedraal, een seminarie, en een bisschoppelijke woning komen. Aardig is de beschrijving van het zoeken naar geschikte lokaties. Zo heeft men de Oranje-Nassaukazerne nog op het oog gehad voor bisschoppelijk paleis, kapel en kerk met bijbehorende tuinen! Er werd besloten tot nieuwbouw voor de kathedraal, omdat geen van de bestaande gebouwen of kerken aan de vereisten kon voldoen.

Het ontwerp werd gemaakt door een protestantse Hollandse architect, die geen ervaring had met de bouw van kathedralen; maar dat had op dat moment bijna niemand in het post-Napoleontische Europa. Het is dus niet overbodig dat is nagegaan uit welke inspiratiebronnen de architect kon putten. Onder andere zijn de bibliotheek van Publieke Werken en de opleiding van De Greef, die hier te lande niet veel voorstelde, onderzocht. Het ontwerp van De Greef wordt vergeleken met bestaande kerken en bouwtekeningen. De verwijzingen (niet altijd foutloos) naar afbeeldingen verderop in het boek, zijn onontbeerlijk. De conclusie van de schrijver is dat de hoofdopzet, 'een kruisbasiliek met kooromgang en twee torens' (46), teruggaat op de kathedraal van de Franse gotiek. Het inwendige zou verwijzen naar de vroegchristelijke basiliek. Vooral de voorgevel met een groot half rond venster boven een portico en twee torens, toen nog zeldzaam in Nederland voor een neoclassicistische kerk, verraadt een grote contemporaine Franse, en zelfs Italiaanse invloed.

De relatie met het ontwerp voor de parochiekerk van St. Antonius van Padua ligt niet meteen voor de hand. De wordingsgeschiedenis van dat plan is onbekend. Maar Von der Dunk weet toch aannemelijk te maken dat het ontwerp voor de kathedraal uitgangspunt is geweest, en dat bewijzen ook een bijlage en de overeenkomsten in de bouwplannen zelf. Van een verbetering kon geen sprake zijn. De schrijver merkt over het ontwerp van de kathedraal al op: 'de projecten van de Fransen waren veel te groot(s), te gecompliceerd en daarmee te duur om voor De Greef echt als uitgangspunt te kunnen dienen, zijn creatie kon niets anders worden dan een provinciaals aftreksel van de megalomane visioenen van het pre- en post-revolutionaire Parijs.' (47) Voor de Mozes en Aäronkerk werd het allemaal nog minder, al was het alleen al omdat deze parochiekerk niet zo groot behoefde te worden als een kathedraal. Toch is het één van de belangrijkste neoclassicistische kerken in Nederland geworden.

Dit boek omvat een zeer degelijke notenlijst, de bewuste bijlage, 33 afbeeldingen van kerken en ontwerpen, waaronder die van de kathedraal en van de Mozes en Aäronkerk, registers op gebouwen en personen en verder een lijstje met afkortingen van geraadpleegde archieven. Nog een vermeldenswaardig feit uit *Een kathedraal voor Amsterdam* is dat de Duitse historicus Niebuhr een rol speelde bij het zoeken naar een geschikte bisschop voor Amsterdam. Dat het boek ook informatief is over de positie van de katholieke kerk in Nederland aan het begin van de negentiende eeuw, behoeft geen betoog.

Martha Catania-Peters

J. Janssens, *De Belgische natie viert. De Belgische nationale feesten, 1830-1914* (Symbolae. Facultatis litterarum Lovaniensis. Series B XXVI. Leuven: Universitaire pers Leuven, 2001, xii + 269 blz., €30,50, ISBN 90 5867 175 5).

Nationale feestdagen, vieringen en allerhande herdenkingen kunnen zich sinds geruime tijd in een aanzienlijke wetenschappelijke belangstelling verheugen. De jonge Leuvense historicus Jeroen Janssens onderzoekt in zijn boek hoe België tussen 1830 en 1914 zijn nationale feestdag(en) vierde. Tijdens deze lange periode werden de feesten niet altijd op dezelfde dag(en) gevierd, en de keuze van de datum was revelerend voor de wijze, waarop de viering werd ingevuld. In juli 1831 besliste het Nationaal Congres, de grondwetgevende vergadering, dat de opstand tegen Nederland voortaan in september zou worden herdacht. Aanvankelijk ging de grootste aandacht naar de opstand en de 'martelaren', en de algemene sfeer was opvallend anti-Hollands. Het feest in de hoofdstad Brussel moest aan het binnen- en vooral aan het bui-